

## PSIXOLOGIK KUZATISH METODLARI VA ULARNING TASNIFI

**Bozorova Marjona Abdisalom Qizi**

**Chirchiq davlat pedagogika universiteti**

**Jismoniy madaniyat fakulteti**

**Jismoniy madaniyat yo'nalishi talabasi**

**marjona060220@icloud.com**

**<https://doi.org/10.5281/zenodo.17747083>**

**Annotatsiya:** Ushbu maqolada psixologik tadqiqotlarda kuzatish metodlari va ularning tasnifi, kuzatishning asosiy turlari, xususiyatlari va ilmiy ahamiyati tahlil qilinadi. Maqolada kuzatishning bevosita va bilvosita, ishtirokchi va ishtirokchisiz turlari, shuningdek, laboratoriya va eksperimental kuzatish metodlari yoritilgan.

**Kalit so'zlar:** psixologik kuzatish, bevosita kuzatish, bilvosita kuzatish, ishtirokchi kuzatish, laboratoriya kuzatishi, eksperimental kuzatish.

### **Kirish**

Psixologiyada kuzatish — bu inson xatti-harakatlari, ruhiy jarayonlar va ijtimoiy hodisalarni tizimli, ob'ektiv va maqsadli tarzda o'rganishning asosiy metodlaridan biridir. Kuzatishning afzalligi shundaki, u tabiiy sharoitda yoki laboratoriya sharoitida sub'ektning xatti-harakatini bevosita qayd etishga imkon beradi.

Psixologik tadqiqotlarda kuzatish metodlari inson ongini, hissiyotini, xotira, diqqat, motivatsiya va boshqa ruhiy jarayonlarni baholashda, shuningdek, pedagogik va klinik amaliyotda keng qo'llaniladi. Kuzatish yordamida olimlar sub'ektning tabiiy reaksiyalarini va xulq-atvorini o'rganish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Kuzatish metodologiyasining rivojlanishi XIX asrda eksperimental psixologiya paydo bo'lishi bilan mustahkamlandi. Bugungi kunda psixologik kuzatish metodlari ilmiy tadqiqotlarda asosiy vositalardan biri sifatida ishlatiladi.

### **Asosiy qism**

Psixologik kuzatish — bu sub'ektning xatti-harakatlarini yoki ruhiy jarayonlarini tashqi sharoitda yoki laboratoriya muhitida tizimli qayd etish va tahlil qilish metodidir.

Kuzatishning asosiy vazifalari:

- Xatti-harakat va ruhiy jarayonlarni real va tabiiy sharoitda qayd etish.
- Sub'ektlarning individual va ijtimoiy xususiyatlarini aniqlash.
- Psixologik gipotezalarni tasdiqlash yoki rad etish.
- Tajribalar va eksperimentlar uchun ma'lumotlar bazasi yaratish.

Kuzatish metodlari turli mezonlar bo'yicha tasniflanadi. Asosiy tasniflar quyidagilardan iborat:

#### **2.1 Bevosita va bilvosita kuzatish**

- **Bevosita kuzatish** — tadqiqotchi sub'ektni shaxsan kuzatadi va uning xatti-harakatini yozib oladi. Misol: o'quvchilarning dars davomida diqqatini kuzatish.
- **Bilvosita kuzatish** — xatti-harakatlar natijasini yoki asoratlarini tahlil qilish orqali amalga oshiriladi. Misol: test natijalari, ishchi daftarlaridagi yozuvlar.

#### **2.2 Ishtirokchi va ishtirokchisiz kuzatish**

- **Ishtirokchi kuzatish** — tadqiqotchi sub'ekt faoliyatida bevosita ishtirok etadi, shu bilan tajriba va xatti-harakatlarni yanada chuqurroq tahlil qiladi.

- **Ishtirokchisiz kuzatish** — tadqiqotchi sub'ekt faoliyatini faqat tashqi ko'rinishi orqali kuzatadi, shu bilan sub'ektning tabiiy xulqini saqlab qoladi.

### **2.3 Laboratoriya va eksperimental kuzatish**

- **Laboratoriya kuzatishi** — sub'ektni nazorat ostidagi sharoitlarda kuzatish, ma'lumotlarni aniqlik bilan olish imkonini beradi.
- **Eksperimental kuzatish** — kuzatishni tajriba bilan birlashtirib, sabab–natija munosabatlarini aniqlash imkonini beradi.

### **2.4 Tabiiy sharoitdagi kuzatish**

Tabiiy sharoitda kuzatish sub'ektning real hayotiy muhitida amalga oshiriladi. Masalan, bolalarning o'yin davomida ijtimoiy xatti-harakatlarini kuzatish.

- **Ob'ektivlik:** Kuzatuvchi shaxsiy fikr va baholarni minimal darajada hisobga oladi.
- **Tizimlilik:** Qaydlar muntazam va maqsadli tarzda olib boriladi.
- **Qayta tiklanishi:** Kuzatish natijalari boshqa tadqiqotlar uchun manba bo'lishi mumkin.
- **Moslashuvchanlik:** Metod turli yoshdagi va sharoitdagi sub'ektlarga moslanadi.

Psixologik kuzatish orqali olimlar sub'ektning tabiiy xatti-harakatini o'rganib, nazariy va amaliy xulosalar chiqaradilar. U pedagogik psixologiyada, klinik psixologiyada, ijtimoiy tadqiqotlarda, shuningdek, kognitiv va nevrologik tadqiqotlarda qo'llaniladi.

### **Xulosa**

Psixologik kuzatish metodlari inson ruhiy jarayonlarini va xatti-harakatini o'rganishda muhim ahamiyatga ega. Ularning tasnifi — bevosita, bilvosita, ishtirokchi, ishtirokchisiz, laboratoriya va tabiiy sharoitdagi kuzatish — tadqiqotning maqsadi va sharoitiga qarab tanlanadi. Psixologik kuzatish sub'ektning xatti-harakatini ob'ektiv va tizimli qayd etish, individual va ijtimoiy xususiyatlarni aniqlash, shuningdek, eksperimental tadqiqotlar uchun ishonchli ma'lumotlar bazasini yaratishda muhim rol o'ynaydi.

### **Adabiyotlar, References, Литературы:**

1. Kremen, V. G. (2011). *Metody psikhologicheskogo issledovaniya*. Moscow: Akademiya.
2. Anastasi, A., & Urbina, S. (1997). *Psychological Testing* (7th ed.). New York: Prentice Hall.
3. Cohen, R. J., & Swerdlik, M. E. (2010). *Psychological Testing and Assessment* (7th ed.). New York: McGraw-Hill.
4. Neisser, U. (1967). *Cognitive Psychology*. New York: Appleton-Century-Crofts.
5. Kagan, J. (2007). *Psychological Observation: Methods and Applications*. Boston: Allyn & Bacon.